

SKURDO KULTŪROS APRAIŠKOS LIETUVOJE: STUDENTŲ POŽIŪRIS

Eimantė Pileckaitė

Kauno technologijos universitetas

Įvadas

Šiuolaikinėje visuomenėje kultūros sąvoka įgyja vis platesnę reikšmę. Pasak A. Giddens, ji ne tik apima „išskiluosius dvasios dalykus“ – meną, literatūrą, muziką ar tapybą, bet ir siejasi su pačiu visuomenės narių gyvenimu, kuris susideda iš daugybės įvairių komponentų, tokių kaip: apranga, santuokos papročiai, darbo modeliai, šeimos gyvenimas, religinės apeigos, laisvalaikio užsiėmimai ir t. t. (2001, p. 38). Dažniausiai akcentuojama teigiamoji kultūros pusė. Kalbama apie tai, kaip kultūra padeda lavinti kiekvieno individo saviraišką, nurodo pagrindines vertybines kryptis, padeda giliau pažinti savo tautą, suprasti senųjų tradicijų vertę bei savo elementais apriboti visuomenės narių, pažeidžiančių nusistovėjusią tvarką, veiklą.

Kaip teigia V. Kavolis knygoje *Kultūros dirbtuvė*, kultūra nebūtinai yra nekalta, nebūtinai yra pati aukščiausia vertybė ir kas nors tokio, kas gali išlaisvinti žmogų. Pasak jo, kultūra gali veikti visiškai priešingai – apriboti, trukdyti gyventi bei spręsti problemas, dėl kurių žmonės kenčia (1996, p. 31). Taigi, būtent, šia, neigiamą kultūros pusę, apibūdina skurdo kultūros sąvoka. Būtent ji ir paaiškina, kodėl žmonės kartais taip keistai balsuoja, keistai elgiasi ir mąsto, yra linkę išlaidauti ir netiki, kad gali ką nors pakeisti (Rašimaitė, 2009). Dalis visuomenės narių tarsi patenka į uždara ratą, iš kurio išeiti yra beveik neįmanoma. Skurdo kultūra tampa paveldu, kurį perima bei vysto kiekviena su ja susijusi nauja karta.

Kalbant apie santykinę Lietuvos visuomenės sudėtį, galima teigti, jog skirtumas tarp turtingųjų ir vargšų nemažėja, priešingai, – auga. Mūsų valstybės atžvilgiu pasigendama didesnio ir įtakingesnio vidurinio sluoksnio, kuris galėtų būti demokratijos garantas. Tuo tarpu vis populiarėjanti skurdo sąvoka, formuoja atskirą socialinę grupę, kuri vadovaujasi *skurdo kultūros principais* (Lietuvos ryto informacija, 2007). Kai kurie autoriai jau dabar teigia, jog Lietuvos piliečių apolitiškumas, gyvenimas šia diena bei kiti veiksmi rodo, jog Lietuvos visuomenės skurdo kultūra taip pat neaplenkė.

Problema. Kodėl dalis visuomenės narių pirmenybę teikia gyvenimui už normų ir vertybių ribų, vis giliau įsitraukdami į vadinamąją skurdo kultūrą?

Objektas – skurdo kultūros fenomenas Lietuvos visuomenėje.

Tyrimo tikslas – atskleisti skurdo kultūros apraiškas Lietuvos visuomenėje.

Uždaviniai: Apibrėžti skurdo kultūros sampratą bei išanalizuoti jai būdingus bruožus; išskirti priežastis, įgalinančias skurdo kultūros plėtrą; išryškinti esminius analizuojamam fenomenui būdingus bruožus; išsiaiškinti, kaip individai suvokia skurdo kultūros sąvoką.

Skurdo kultūros samprata ir istorinės ištakos

Skurdo kultūros samprata nėra naujas terminas, būdingas tik šių dienų moderniai visuomenei. Šios subkultūros sąvoką pirmą kartą suformulavo ir tyrinėjimais iš dalies pagrindė Oscar Lewis XX a. 6 dešimt. pabaigoje. O. Lewis pagrindinė skurdo kultūros idėja buvo pristatyta tarptautiniame kongrese 1958 m., o vėliau paminėta knygoje *Penkios šeimos: Skurdo kultūros tyrimai Meksikoje* (1959) ir plačiau išvystyta knygoje *La Vida* (1966) (*Spauda, n. d.*). Ši skurdo kultūros koncepcija susilaukė daug kritikos, tačiau, nepaisant jos, tapo gana populiariu terminu, kuriuo tiek mokslininkai, tiek politikai ar kiti asmenys, susidūrę su skurdo kultūros apraiškomis, bandė apibrėžti tam tikrą gyventojų subkultūrą, pasižymintį jai būdingais skiriamaisiais bruožais. Kalbant apie skurdo kultūros apraiškas Lietuvoje, bene pirmą kartą šis terminas buvo paminėtas, kaip teigia S. Zusman, seimo narės M. Purvaneckienės, kuri skurdo kultūrą akcentavo kalbėdama apie projektą teikti pašalpas šeimoms, auklėjančioms vaikus (2003).

Pasak I. Gajdosikienės, skurdo kultūros sąvokos „atradėjas“ O. Lewis pasižymėjo marksistinėmis pažiūromis, todėl, kalbėdamas apie šį savotišką kultūros tipą, jis negalėjo nepaminėti industrinės kapitalistinės visuomenės, kuriai be kita ko būdinga nelygybė (2004). Kalbant apie kapitalistinę visuomenę, išskiriami šie jos aspektai: apmokamas darbas ir gamyba, siekiant pelno; aukštas nedarbo lygis, ypač tarp nekvalifikuotų darbininkų; nesėkmingos socialinės, politinės ir ekonominės programos, skirtos mažas pajamas turintiems individams, abipusio atsidėkojimo sistema, valdančios klasės dėmesys turto kaupimui; taupymas; vargšų kaltinimas dėl asmeninių nesugebėjimų iškilti (*Spauda, n. d.*). Nagrinėjant šiuos kapitalistinės visuomenės bruožus, galima teigti, jog jais pasižyminti visuomenė buvo puiki terpė, kurioje galėjo atsirasti ir sėkmingai plėtotis atskirta arba savo noru iš visuomeninio gyvenimo išsiskirianti žmonių grupė, kurios vidinę kultūrą galima apibūdinti skurdo kultūros terminu.

Vieningą ir tikslią skurdo kultūros termino de-

finiciją rasti yra sunku, turint omenyje ir tai, jog netgi pats O. Lewis gana miglotai kalbėjo apie šį teorinį konceptą. Tačiau vis vien daugiau ar mažiau tiksliai šią sąvoką galima apibrėžti. Pasak Z. Vitkaus, *skurdo kultūra – tai, žinojimas, jog pasaulyje ir savo gyvenime nieko neįmanoma pakeisti bei suvokimas, jog tu esi galingųjų „pasirinktas“ būti auka* (2005). Reikia manyti, kad šis skurdo kultūros apibrėžimas yra pernelyg individualistinis, jis siekia paaiškinti žmogaus, kuris gyvena vadovaudamasis skurdo kultūros principais, požiūrį į save ir savo padėtį. Reikėtų akcentuoti ir tai, jog skurdo kultūra dažniausiai būdinga ne pavieniams individams, o jų grupėms, kurioms skurdo kultūra atstoja savitą gyvenimo būdą už normų ir vertybių ribų.

Pagrindiniai skurdo kultūros veikėjai – tai žmonės, kurie savo noru arba kitų visuomenės narių veikiami gyvena tarsi atskirtųjų gyvenimą, kol galiausiai tampa marginalais – žmonėmis be fiksuoto socialinio statuso, be aiškių įsitikinimų. Pasak J. Leonavičiaus, marginalumas atsiranda tada, kai pašlyja norminės vertybinės sistemos, taip pat, kai šias sistemas paveikia tarpkultūriniai kontaktai, socialiniai ir technologiniai poslinkiai ar kiti faktoriai (1993, p. 123). O. Lewis teigė, jog skurdo kultūroje žmogus, viktimizuojamas save ir savo gyvenimą, po truputį ardo socialinius įgūdžius, kol galiausiai tampa marginalas. Be to, jo teigimu, skurdo kultūrai priklausantys žmonės nedalyvauja visuomenės gyvenime, turi tik kai kurias vidurinei klasei būdingas vertybes, tačiau dažnai ir jų nesilaiko, o apie savo padėtį retai sako tai, ką galvoja. Šių vargšų gyvenimo sąlygos prastos, jie neįsitraukia į visuomenę, minimaliai bendrauja už šeimos ribų (Rašimaitė, 2009).

Taigi, skurdo kultūra apima ne vieną ir net ne kelis individus. Ji, kaip gyvenimo būdas, perduodama iš kartos į kartą, aprėpia nemažą visuomenės narių subkultūrą, pasižymintį tam tikrais išskirtiniais bruožais, pavyzdžiui, pasyvumu visuomeninėje veikloje. Nors šis reiškinys pirmą kartą buvo pastebėtas ne Lietuvoje, tačiau jo apraiškų galima aptikti ir mūsų valstybėje. Norint geriau suprasti skurdo kultūros sąvoką, visų pirma reikėtų išanalizuoti jos atsiradimo priežastis bei jai būdingus bruožus.

Skurdo kultūros atsiradimo prielaidos

Literatūros šaltiniuose sunku rasti aiškiai suformuluotas ir svarią argumentuotas skurdo kultūros atsiradimo priežastis. Tačiau tam tikros šios kultūros formavimosi prielaidos vis dėlto išskiriamos. Skurdo kultūros fenomeno atsiradimas dažniausiai siejamas su ekonominiu nepriteklumi, todėl kad mažas pajamas gaunantys žmonės yra labiau pažeidžiami. Silpną ekonominį pagrindą turintys individai tarsi atsiriboją nuo visuomeninio gyvenimo ir taip stengiasi apsaugoti save nuo dar didesnio problemų srau-

to. V. Kavolis knygoje *Kultūros dirbtuvė* teigia, jog skurdo kultūra kyla iš materialaus vargo, bet ne visada iš jo savaime atsiranda: yra aplinkybių, kurios neleidžia materialiniam vargui peraugti į skurdo kultūrą (1996, p. 29).

Skurdo kultūros sąvokos pradininkas O. Lewis jos atsiradimą visų pirma sieja su industrine kapitalistine visuomene ir joje veštinčia nelygybe (*Spauda, n. d.*). Kapitalistinę visuomenę vienareikšmiškai apibūdinti sunku. Ši visuomenė ekonominiu aspektu, kaip teigia I. Rainytė, reiškia žmonių gyvenimą tokioje visuomenės sistemoje, kurioje yra lenktyniaujama dėl turto ir jo suteikiamos galios (2009). Tačiau visuomenės forma nėra vienintelis veiksnys, skatinantis skurdo kultūros atsiradimą bei plėtrą. Pasak R. Lazutkos, skurdas yra daugiamatis. Jis pasireiškia įvairiomis formomis, ne vien tik materialinių išteklių stygiu, bet ir negalėjimu dalyvauti visuomeniniame gyvenime, o šis atsiribojimas nuo visuomeninių procesų yra bene ryškiausias skurdo kultūros bruožas. Kalbėdamas apie skurdo atsiradimą, jis išskiria dvi pagrindines priežasčių grupes: *patologinius veiksmus* bei *struktūrinį skurdą* (2001, p. 103–110).

Patologiniai veiksniai. Ši priežasčių grupė siejama su žmonių elgsena, bruožais, charakteriu, vertybėmis bei pasirinkimais. Ji akcentuoja žmogaus, o ne visuomenės kaltę dėl vis gilėjančio skurdo. Remiantis šiuo skurdo aiškinimo variantu, galima teigti, jog žmogus visų pirma yra priverstas patirti materialinį skurdą, o vėliau – pasinerti į skurdo kultūrą todėl, kad tai iššaukia netinkamas jo elgesys ar gyvenimo būdas. Pavyzdžiui, asmuo gali nenorėti įsitraukti į darbo rinką ir nuspręsti gyventi vien iš valstybės suteikiamos materialinės paramos. Tačiau ši pagalba gali tik iš dalies palengvinti jo gyvenimą, sudarydama sąlygas patenkinti būtiniausius poreikius, tačiau ji nėra pajėgi užkirsti kelią skurdui atsirasti. Vadinausi, valstybė turėtų padėti silpniausioms žmonių grupėms, tačiau pasirinkta paramos forma visų pirma privalo didinti visuomenės narių aktyvumą bei norą tapti visapusiškai tinkamu valstybės piliečiu, kuris savo veikla sugebėtų prisidėti prie bendros visuomenės gerovės. Skurdo atsiradimo priežastis, siejamas su patologiniais veiksniais, galima paaiškinti remiantis šiais požiūriais:

Individualistinė perspektyva skurstančiais laiko individus, kurie pasirinko netinkamą gyvenimo stilių arba tiesiog suklydo priimdami svarbiausius gyvenimo sprendimus. Pavyzdžiui, žmogus pasirinko nepelningą arba neturėjo galimybės studijuoti (dėl dažno pamokų nelankymo, prastų mokymosi rezultatų ar sunkios materialinės padėties) pelningesnę profesiją, kuri būtų galėjusi užtikrinti jo visavertį gyvenimą. Gal jis tapo alkoholiku ir šis žalingas įpro-

tis iš jo atėmė tai, kas yra svarbiausia: šeimą, darbą, būstą ir kt.

Šeimyninis požiūris. Jis akcentuoja tai, jog skurdas, kaip palikimas, keliauja iš kartos į kartą. Vaikai, gyvendami skurstančioje šeimoje, įpranta prie tokio gyvenimo būdo ir savo gyvenimą tęsia žengdami tėvų pėdomis. Šeima yra mažiausia socialinė grupė, tačiau ji yra be galo svarbi kiekvienam individui. Joje pirminės socializacijos metu suformuojamos pamatinės vertybės ir individo požiūris į pasaulį. L. Broom teigimu, tėvai, kurie taiko bausmes ir nerodo meilės bei švelnumo, gali išauginti nesavarankiškus ir nervingus vaikus (1992, p. 84). Taigi, neteisingas vaikų auklėjimas bei išorinių aplinkybių neigiamas poveikis, pavyzdžiui, nuolatiniai materialiniai nepritekliai formuoja potencialaus skurdo kultūros atstovo tapatybę.

Subkultūrinis požiūris teigia, kad skurstantieji išmoksta būti kitokie ir adaptuojasi prie juos supančio skurdo. Šis požiūris skurdo egzistavimą traktuoja kaip tam tikrą gyvenimo būdą, perduodamą iš kartos į kartą. Ši teorinė perspektyva geriausiai atskleidžia skurdo kultūros egzistavimą (Broom L., 1992, p. 84).

Struktūrinis skurdas. Šiuo požiūriu nagrinėjant skurdą, žmogaus bruožai bei elgsena nustumiami į antrą planą, o svarbiausiomis skurdo priežastimis yra laikoma pačios visuomenės savybės. V. Leonavičiaus teigimu, struktūrinis aiškinimo požiūris ieško skurdo priežasčių makrolygmenyje, nes skurdas kyla dėl ekonominių sąlygų, o žmogaus vertybių sistema lemiamo vaidmens čia neturi. Individai skurde atsideria dėl pralaimėto interesų konflikto (2003, p. 104). Čia dominuoja vienos iš svarbiausių ekonominių socialinės stratifikacijos dimensijų, būtent, gaunamos pajamos bei turtas. Žvelgiant į skurdą iš klasinės visuomenės perspektyvos, nuskursta tie žmonės, kurie neturi pakankamų gamybos išteklių ir negali naudotis ekonominės veiklos rezultatais tokiu mastu, kad neskurstų. Struktūrinis skurdas taip pat siejamas su neefektyvia valstybės institucijų veikla bei visuomenės nelygybe (Rimkutė ir kt., 2001, p. 110).

Taigi, materialinis-ekonominis skurdas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių skurdo kultūros susiformavimą bei plėtrą. Egzistuoja įvairūs požiūriai, aiškinantys šio skurdo atsiradimo priežastis. Tačiau negalima išskirti, kurios iš jų yra svarbiausios, o kurios – antraeilės. Apibendrinant galima teigti, kad skurdas yra įvairialypė sąvoka, kuri apima ne tik materialinį nepriteklį, bet ir tam tikrus bruožus, rodančius, jog skurdo kultūra vis dėlto egzistuoja.

Skurdo kultūros fenomeno bruožai

Kiekviena kultūros forma turi tik jai būdingų specifinių bruožų, kurie leidžia ją laikyti išskirtine. Pavyzdžiui, viena iš kultūros rūšių – masinė kultū-

ra – neatsiejama nuo masinės gamybos, masinių komunikacijos priemonių, malonumų bei pramogų. Kalbant apie skurdo kultūrą, negalima nepaminėti dažniausiai neigiamą atspalvį turinčių jos požymių, kurie iš dalies ir lemia visuomenės narių atsiribojimą nuo aktyvaus, visaverčio dalyvavimo socialinių procesų plėtroje. O. Lewis išskiria šiuos pagrindinius skurdo kultūros bruožus (*Spauda, n. d.*):

Aktyvaus vargšų dalyvavimo ir integracijos svarbiausiuose socialiniuose institutuose trūkumas, mažas pasitikėjimas svarbiausiomis šalies institucijomis. Skurdo kultūros atstovai tvirtina turį kai kurių vidurinėsios klasės vertybių, tačiau dažnai net ir jų nesilaiko. Žinoma, kad vertybės yra labai svarbus kultūros elementas, kuris ne tik nurodo visuomenės narių siekiamybes, bet ir veikia kaip stimulus arba verčia elgtis vienaip arba kitaip. Kaip teigia G. Maniukaitė, galimybė rinktis individo vertybines nuostatas atitinkantį gyvenimo stilių, lemia ne tik kasdienybės, buities kokybę, bet ir kitos objektyvios aplinkybės: gyvenamoji vieta (kaimas ar miestas), lytis, amžius (2004, p. 101). Tad šios objektyvios aplinkybės, taip pat veikia skurdo kultūros plėtotę, pavyzdžiui, kaime gyvenantis senyvo amžiaus žmogus patiria nemažą atskirtį. Lietuvos gyventojų pasitikėjimą svarbiausiomis šalies institucijomis rodo šie apklausų duomenys: didžiausią pasitikėjimą žmonėms kelia ugniagesių tarnyba (90 %), prezidento institucija (73 %), bažnyčia (56 %) bei kariuomenė (52 %). Švietimas, teisėsauga, bankai, žiniasklaida, sveikatos apsauga, visuomenės narių nuomone, nėra labai patikimos institucijos, o ką jau kalbėti apie pasitikėjimą Seimu bei partijomis. Šiomis institucijomis pasitiki tik 3 % tyrime dalyvavusių respondentų (*Vilmorus, 2010*). Toks didelis nepasitikėjimas kai kuriomis institucijomis, matyt, kyla iš vykdomos veiklos, kuri dažniausiai nuvilia individus ir nepateisina jų lūkesčių. Dabartinėje Lietuvos valstybės situacijoje įvairios institucijos dėl savo sprendimų yra praradę teigiamą įvaizdį, tad visuomenės nariai abejingai vertina jų veiklos rezultatus. Šis nepasitikėjimas taip pat gali būti traktuojamas kaip vienas iš skurdo kultūros bruožų.

Vargšų gyvenimas apibūdinamas prastomis ir ankštomis gyvenimo sąlygomis, neįsitraukimu į bendruomenę, minimalia organizacija už šeimos ribų. Skurdo kultūros atstovai dažniausiai pasižymi tik menkais materialiniais ištekliais, kurie lemia sunkias gyvenimo sąlygas. Valstybė, siekdama užtikrinti visų savo piliečių gerovę, teikia socialiai pažeidžiamoms grupėms paramą, dažniausiai pinigines pašalpas. R. Lazutkos teigimu, valstybės perskirstytos ir suteikiamos pajamos vadinamos antrinėmis pajamomis (2001, p. 103). Tačiau skurdo kultūrai priklausantiems žmonėms, reikia manyti, ši parama nė-

ra geriausias pagalbos būdas: ji tarsi pratina žmogų gyventi iš gaunamų pinigų, nepajudinant nė piršto. Kaip pavyzdį galima pateikti ne kartą girdėtą istoriją, kai socialinis darbuotojas parūpino pašalpą nedirbančiai vienišai moteriai, o ši, tik gavusi pinigų, iškart nusipirko keptą vištą, sėdo į taksį ir visus gautus pinigus išleido per porą dienų (*Spauda, n. d.*). Gauti pinigai turėjo garantuoti bent jau minimalų pragyvenimą visam mėnesiui, tačiau ši moteris, kaip skurdo kultūros atstovė, gyvena šia diena ir visiškai nekreipia dėmesio į neišvengiamą ateitį. Lietuvoje tokių pavyzdžių apstu, nekalbant apie tuos, kurie išvyksta į kitas valstybes užsidirbti, o sugrįžę per kelis mėnesius lengva ranka iššvaisto taip sunkiai svetur uždirbtus pinigus. Visuomenės narių bendruomeniškumas mūsų valstybėje, matyt, yra be galo silpnas. Turbūt didelė dalis žmonių gyvena vadovaudamiesi principu „nieko nematau, nieko negirdžiu, kol tai manęs asmeniškai neliečia“. Ne kiekvienas lietuvis, pamatęs gatvėje skriaudžiamą tautietį, bent paskambins policijai. Dažniausiai žmonės, tarsi kažko bijodami, stengiasi kuo greičiau pasišalinti arba tiesiog atsiriboti nuo aplinkos ir nieko nepastebi.

Daliai vargšų būdinga ilgos rūpestingos vaikystės stoka, ankstyvūs lytiniai santykiai, laisvi ryšiai ir silpni vedybiniai saitai. Šį bruožą galėtų patikslinti L. Donskis, teigiantis, jog skurdo kultūrai būdinga matriciantrinė šeima, kurioje svarbiausias vaidmuo tenka motinai, tuo tarpu tėvas linkęs nusišalinti nuo vaikų auklėjimo ir ilgalaikiais išpareigojimais pagrįstų santykių (2006, p. 49). Šiuolaikinė šeima nyksta. Tai galima laikyti vienu iš didžiausių pavojų mūsų visuomenės ateičiai, nes tik pilnoje ir sveikoje šeimoje užaugęs vaikas gali lengviau priimti gyvenimo mestus išbandymus (Maslauskaitė, 2005). Statistikos departamento duomenimis, 2008 metais Lietuvos Respublikoje buvo žinomos 11 350 socialinės rizikos šeimos ir 25 483 vaikai iš šių šeimų. Akivaizdu, O. Lewis žodžiais tariant, jog skurdo kultūra tiesiog perduodama iš kartos į kartą. Socialinės rizikos šeimoms priklausantys vaikai labiau pažeidžiami, savo aplinkoje jie dažniausiai susiduria su smurtu, skurdu, tėvų žalingais įpročiais (narkotikų vartojimu ar alkoholizmu), todėl suaugę jie tęsia tėvų gyvenimo būdo tradiciją. Šie žmonės tiki, jog pasaulį valdo galingųjų grupės, kurių santykis su silpnaisiais ir išnaudojamaisiais nekinta (Donskis, 2006, p. 49).

Kitos tendencijos, būdingos skurdo kultūros atstovams, – tai stiprus marginalumo (atstumtumo) pojūtis, bejėgiškumas ir uždarumas. A. Vosyliūtė teigia, jog vis labiau ryškėja šiuolaikinės Lietuvos visuomenės dalis, siejama su tam tikro gyvenimo būdo bruožais (kukliomis būsto sąlygomis, menkomis pajamomis, prastu vartojimu), be to, jiems būdinga

socialinė atskirtis net nuo vidurinėsios klasės. Kraštutinė šios grupės padėtis socialinėje erdvėje sukelia vargo, nevilties, bėdos, o kartais net ir gailėsčio vaizdinius (2004, p. 10). L. Donskis dėl skurdo kultūros apraiškų Lietuvoje linkęs kaltinti ne prastus, savanauddžius politikus ir verslininkus, bet tame skurde gyvenančius piliečius (Šiaulys, 2005). Nors kiekvienas individas kuria savo gyvenimą, priimdamas sprendimus, tačiau negalima sutikti su L. Donskio išsakyta mintimi, jog patys skurdo gyventojai kalti dėl nepalankaus gyvenimo. Kiekvienas supranta, kokią didelę reikšmę visuomenės narių gyvenimui bei jo lygiui turi valstybės politika, tie patys verslininkai ir politikai. Visi jie daugeliu atvejų savo sprendimais, veiksmais dar labiau apsunkina ir taip nelengvą žmonių gyvenimą, dėl to kyla daugybė naujų problemų, išauga nepasitikėjimas pačia valstybe, aplinkiniais ar netgi pačiu savimi. Lietuva, lyginant su kitomis valstybėmis, pirmauja savižudybių, skyrybų, autoįvykių skaičiumi, alkoholizmo mastais. Tai dar kartą patvirtina, jog sunkaus gyvenimo priežasčių reikėtų ieškoti ne tik pavienių individų požiūriuose, veikmuose, bet ir valstybės institucijų veikloje (Makauskienė, 2008).

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog skurdo kultūra pasireiškia įvairiais požymiais, kurie dažniausiai turi neigiamą poveikį bendram visuomenės gyvenimui. Didžiąją dalį O. Lewis paminėtų skurdo kultūros bruožų, tokių kaip apolitiškumas, keistas elgesys, gyvenimas šia diena, dėl savo skurdo turtingųjų ir valdžios kaltinimas, aukos sindromas, nepasitikėjimas savo valstybe, fatališkumo jausmas bei kt., galima rasti ir mūsų valstybėje – Lietuvoje. Tad skurdo kultūros atstovai mano, jog, nusišalindami nuo visuomenės reikalų, apsisaugos nuo pažeminimo bei dar didesnio problemų srauto.

Skurdo kultūros suvokimas: empirinis tyrimas

Lietuvos visuomenėje nemažai skurdo kultūros apraiškų. Tai bendras nepasitikėjimas visuomene, valstybe ir jos institucijomis, savo pačių valstybės laikymas svetima ir priešiška jėga, atskirtis, nesidomėjimas savo šalimi, tikėjimas fatalizmu ir kt. Tačiau ne kiekvienas individas žino, jog, būtent, šie požymiai liudija esant skurdo kultūrą mūsų valstybėje. Skurdo kultūros sąvoka nėra plačiai vartojamas teorinis konceptas, kurį lengvai galėtų apibrėžti bet kuris visuomenės narys. Būtent, todėl atliktas žvalgomas kokybinis tyrimas, išaiškines, kaip skurdo kultūros sąvoką suvokia ir interpretuoja individai. Be to, šis tyrimas turėtų paskatinti kitus socialinių mokslų tyrinėtojus atlikti išsamesnes bei platesnio masto empirines analizes, kuriose būtų išsamiau nagrinėjami skurdo kultūros fenomeno ypatumai. Šiam tyrimui įgyvendinti pasirinktas kokybinės turinio

analizės metodas, leidžiantis sąlyginai greitai bei taupant piniginius kaštus daryti tam tikrus apibendrinimus pasirinkto fenomeno atžvilgiu (Luobikienė, 2006, p. 84).

Patogiosios atrankos metodu buvo pasirinkta 30 informantų, priklausančių 19–21 metų amžiaus grupei. Tiriamieji buvo skirtingų specialybių – sociologijos, verslo administravimo, aplinkos inžinerijos,

termoinžinerijos ir kt. studentai. Kiekvienas tiriamasis turėjo trumpai (1–2 sakiniai) raštu paaiškinti skurdo kultūros sąvoką. Tos sampratos buvo suskirstytos į dvi pagrindines kategorijas: *Gyvenimo būdas* bei *Kultūrinė išdava*, o pastarosios – į subkategorijas: *ekonominė dimensija*, *individuali dimensija*, *kultūros rūšis*, *kultūros nebuvimas* (1 lentelė).

1 lentelė. *Skurdo kultūros sąvokos aiškinimas*

Sisteminis vienetas	Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Skurdo kultūra	Gyvenimo būdas	Ekonominė dimensija	„apima neturtingų žmonių...“, „...gauna įvairias pašalpas“, „asmenys gaunantys labai mažas pajamas“, „neturėjimas pajamų minimaliam gyvenimo būdui užtikrinti“, „...būsto neturėjimas“, „skurdžiai gyvenančių“
		Individuali dimensija	„žmonės gyvenantys šia diena...“, „bruožai, vertybės ir gyvenimo būdas“, „...gyvenimo ipročiai“, „nepilnaverčių žmonių“, „skurdžių žmonių gyvenimo būdas“
	Kultūrinė išdava	Kultūros rūšis	„...nepakankamai išsivysčiusi kultūra“, „kultūros rūšis, pasižyminti menkavertiškumu“, „šios kultūros pigus prieinamumas“, „kultūra be aiškių vertybių“
		Kultūros nebuvimas	„visiškas kultūros nebuvimas“, „atsiskyrimas nuo bendros kultūros“, „kultūros skurdumas“

Skurdo kultūros apibrėžimo daugialypiškumas atsispindi ne tik teorinėje plotmėje, bet ir informantų atsakymuose. Didžioji dalis tiriamųjų linkę skurdo kultūrą traktuoti kaip savotišką žmonių gyvenimo būdą, pastarąjį dažniausiai siedami su ekonominiu skurdu: „neturėjimas pajamų minimaliam gyvenimo būdui užtikrinti“, „...apima neturtingų žmonių“. Tad ekonominis skurdas egzistuoja kaip esminis veiksnys, determinuojantis individų gyvenimo būdo tapatinimą su skurdo kultūros fenomenu. Informantų nuomone, šis socialinis procesas apima individų subkultūrą, pasižyminčią išskirtiniais gyvenimo būdo bruožais, pavyzdžiui, „žmonės gyvena šia diena“, tad jie, aiškindami šią sąvoką, linkę akcentuoti „bruožus, vertybes ir gyvenimo būdą“ bei pastarųjų destrukciją. Pamatinių vertybių pasyvus propagavimas arba visiškas pastarųjų nebuvimas vis labiau didina atstumą tarp individo ir visuomenės bei silpnina sociumo narių tarpusavio santykių intensyvumą.

Likusi tiriamųjų grupė skurdo kultūrą traktuoja kaip tam tikrą kultūros tipą, atsiskyrusį nuo visuomenėje vyraujančios bendros kultūros, be to, pasižyminti, pasak apklaustųjų, „menkavertiškumu“, „nevisišku išsivystymu“ bei „pigiu prieinamumu“. Atskiri apklausos dalyviai, nurodė, jog skurdo kultūra reiškia „visišką kultūros nebuvimą“. Reikėtų pabrėžti tai, jog visi respondentai vienareikšmiškai įžvelgia tik neigiamus skurdo kultūros aspektus. Tai dar sykį tik patvirtina egzistuojančius teorinius vertinimus, kurie teigiamų šio kultūros tipo bruožų nepateikia.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog tyrimo dalyviai turi individualią nuomonę apie skurdo kultū-

lą, todėl ir gali paaiškinti, kaip jie suvokia būtent šią sąvoką. Didžioji dalis minėjo teorinėje plotmėje pateikiamus skurdo kultūros aspektus, pavyzdžiui, tai, jog skurdo kultūra yra tam tikras gyvenimo būdas, dažniausiai apimantis ir pasireiškiantis tarp neturtingų žmonių, nors išimčių taip pat pasitaiko. Visi respondentai šią sąvoką interpretavo remdamiesi savo suvokimu. Kiekvienas žmogus mąsto skirtingai, interpretuoja aplinką, pasaulį per savo suvokimo prizmę, o susilieję šie skirtingi suvokimai, veiksmai ir mintys sukuria visiems individams bendrą socialinę tikrovę (Berger, Luckmann, 1999). Todėl natūralu, jog vieniems skurdo kultūros sąvoka asocijavosi su ekonominiu nepriteklumi, o kiti tiesiog manė, jog ši sąvoka apibrėžia, būtent, vyraujančios kultūros skurdumą.

Išvados

1. Skurdo kultūra reiškiasi kaip tam tikras gyvenimo būdas, perduodamas iš kartos į kartą, aprėpiantis nemažą visuomenės narių subkultūrą. Pagrindiniai skurdo kultūros bruožai: pasyvus dalyvavimas visuomeninėje veikloje, apolitiškumas, keistas elgesys, gyvenimas šia diena, dėl savo skurdo turtingųjų ir valdžios kaltinimas, aukos sindromas ir kt.
2. Skurdo kultūros atsiradimas siejamas su kapitalistinės visuomenės plėtra bei pastarojoje vis didėjančiu skirtumu tarp vargšų ir turtingųjų. Fundamentali šios kultūros vystymosi priežastis – skurdas, kuris gali atsirasti dėl skirtingų

- priežasčių: patologinių veiksmų arba struktūrinių pokyčių. Reikia akcentuoti ir tai, jog skurdo kultūra dažniausiai kyla iš materialaus vargo, tačiau ne visada iš jo savaime atsiranda.
- Skurdo kultūros apraiškos aptinkamos daugelyje šalių, ne išimtis ir Lietuva, kurioje galima surasti nemažai šio fenomeno požymių. Ryškiausi iš jų: kone visuotinis nepasitikėjimas visuomene, valstybe ir jos institucijomis, savo pačių valstybės laikymas sau svetima ir priešiška jėga, atskirtis, nesidomėjimas savo šalimi, fatalizmas ir tikėjimas, jog nieko negalima pakeisti savo gyvenime.
 - Atlikus tyrimą, paaiškėjo, jog respondentai turi savo nuomonę skurdo kultūros atžvilgiu. Didžioji dalis tiriamųjų minėjo teoretikų formuluojamus skurdo kultūros aspektus. Tai rodo, jog individai gali atpažinti tam tikrus visuomenės reiškinius, priskiriamus skurdo kultūros bruožams. Visi respondentai akcentavo negatyvius skurdo kultūros požymius. Tai tik patvirtina teorinius teiginius.

Literatūra

- Berger P., Luckmann T., 1999, *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
- Broom L. ir kt., 1992, *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Littera.
- Donskis L., 2006, *Be pykčio: vienerių metų minčių žemėlapis*. Vilnius: Versus Aureus.
- Giddens A., 2005, *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Kavolis V., 1996. *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Leonavičius J., 1993, *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
- Leonavičius V., 2004, *Sociologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Luobikienė I., 2006, *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
- Maslauskaitė A., 2005, *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas.
- Rimkutė J., Lazutka R., ir kt., 2001, *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.
- Vosyliūtė A., Kasparavičienė V., Maniukaitė G., Kocai E., 2004, *Varguomenė: gyvensena ir vertybės*. Monografija. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Donskis L., 2005, *Skurdo kultūra, arba Savosios visuomenės išsižadėjimas*. Prieiga per internetą: <http://www.skurdas.lt/lt/news.php?news_id=106>.
- Gajdosikienė I., 2004, *Oscar Lewis' Culture of Poverty: Critique and Further Development*. Prieiga per internetą: <http://www.ku.lt/sociologija/files/2004_nr.01.88-96.pdf>.
- Lietuvos ryto informacija, 2007. *Skurdo problema aktuali net turtingoms šalims*. Prieiga per internetą: <http://www.skurdas.lt/lt/news.php?news_id=176&start1=85>.
- Makauskienė Ž., 2008, *Lietuva ES valstybių uodegoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.ausra.pl/0802/zm.htm>>.
- Rainytė I., 2009, *Skurdo mažinimo priemonių neefektyvumas kapitalistinėje visuomenėje*. Prieiga per internetą: <<http://www.anarchija.lt/index.php/teorija/14841-inga-rainyte-skurdo-mazinimo-priemoniu-neeefektyvumas-kapitalistineje-visuomeneje.html>>.
- Rašimaitė T., 2009, *Lietuvą valdo skurdo kultūra*. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/56/56816/?fid=2>>.
- Spauda (n. d.). *Skurdo kultūra*. <<http://www.spauda.lt/science/poverty.htm>>.
- Vilmorus, 2009. *Pasitikėjimas institucijomis*. Prieiga per internetą: <<http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>>.
- Vitkus Z., 2005, *Lietuvos vyrai ir skurdo kultūra*. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-11-09-zigmas-vitkus-lietuvos-vyrai-ir-skurdo-kultura/5693>>.
- Zussman S., 2003, *Enigma „V&M“ Lyčių lygiateisiškumo klausimu*. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=657&kas=straipsnis&st_id=1885>.
- Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/save selections.asp>>.
- Šiaulys K., 2005, „Skurdo kultūra“ – teisė susinaiinti? Prieiga per internetą: <<http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/nuomones/-skurdo-kultura-teise-susinaiinti-161062>>.

MANIFESTATIONS OF CULTURE OF POVERTY IN LITHUANIA: STUDENTS' POINT OF VIEW

Eimantė Pileckaitė

Summary

This article aims to disclose the cultural dimension of societal diversity, highlighting the negative culture as behaviour patterns and values as a whole, focusing on the case of culture of poverty. The phenomenon of manifestations of culture of poverty in Lithuanian society is analyzed. Theoretically, this phenomenon can be defined as a certain way of life passed from generation to generation, embracing members of society's subculture. However, there are enough definitions of the phenomenon, and that is what gives grounds to talk about its versatility and definition issue. The origin of culture

of poverty and the development of it are closely related both to the rise of capitalist society as well as economic factors and cultural context. Fundamental, the most significant features of this social phenomenon (such as passive participation in social activities, indifference to politics, living by this day etc.) allow that this type of culture can be considered a kind of cultural variation, which can be identified with a specific way of life. The concept of culture of poverty as a theoretical concept is not widely used in the public and scientific discourse. That is why the pilot study data provide an opportunity to make any assumptions about society members' awareness and understanding of this phenomenon. This research could lead to other social science researchers making more detailed and more comprehensive empirical analyses that further examine the features of the phenomenon of culture of poverty. The study brings to the following conclusion: each individual has his own opinion about the culture of poverty; this is why an individual can explain how he perceives this concept. But the subjective opinions of members of society are not always adequate for theoretical definitions.

Keywords: culture, culture of poverty, indifference to politics, lifestyle, poverty.

SKURDO KULTŪROS APRAIŠKOS LIETUVOJE: STUDENTŲ POŽIŪRIS

Eimantė Pileckaitė

Santrauka

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti sociumo kultūrinės dimensijos kitoniškumą, išryškinant neigiamą kultūros, kaip elgesio modelių bei vertybių visumos, pusę, koncentruojantis ties skurdo kultūros atveju. Analizuojama skurdo kultūros fenomeno raiška Lietuvos visuomenėje.

Šis fenomenas teorinėje plotmėje gali būti apibrėžiamas kaip tam tikras gyvenimo būdas, perduodamas iš kartos į kartą, aprėpiantis nemažą visuomenės narių subkultūrą. Tačiau galimos įvairios šio reiškimo apibrėžtys, būtent, tai ir sąlygoja skurdo kultūros koncepcijos įvairiapusiškumą bei vieningos koncepcijos pateikimo problematiką. Skurdo kultūros atsiradimas ir plėtros prielaidos tarpusavyje glaudžiai susiję tiek su kapitalistinės visuomenės iškilimu, tiek su ekonominiais veiksniais bei kultūriniu kontekstu. Fundamentalūs, reikšmingiausi šiam socialiniam reiškiniui būdingi bruožai – pasyvus dalyvavimas visuomeninėje veikloje, apolitiškumas, gyvenimas šia diena ir kt. – leidžia šią kultūros rūšį traktuoti kaip savotišką kultūros atmainą, tapatinamą su specifiniu gyvenimo būdu.

Kadangi skurdo kultūros sąvoka, kaip teorinis konceptas, tiek viešajame, tiek moksliniame diskurse, nėra plačiai vartojamas, atlikto žvalgomojo tyrimo duomenys suteikia galimybę daryti prielaidas apie tai, kaip visuomenės nariai žino bei suvokia šį fenomeną. Šis tyrimas galėtų paskatinti kitus socialinių mokslų tyrinėtojus atlikti platesnio masto empirines analizes, kuriose būtų išsamiau nagrinėjami skurdo kultūros fenomeno ypatumai. Tyrimo rezultatų pagrindu suformuluota išvada: kiekvienas individas turi savo nuomonę skurdo kultūros atžvilgiu. Tačiau subjektyvi visuomenės narių nuomonė ne visuomet yra adekvati pastarosios apibrėžimui teorinėje plotmėje.

Prasminiai žodžiai: kultūra, skurdo kultūra, apolitiškumas, skurdas, gyvenimo būdas.

Įteikta 201-02-21